

УДК 061.2(062.552)(477.83-25)“1895/2020”

DOI

ГЛУШКО МИХАЙЛО

Доктор історичних наук, професор кафедри етнології Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3520-8891>

HLUSHKO MYKHAYLO

a Doctor of History, a professor at the Ivan Franko Lviv National University Ethnology Department. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3520-8891>

Бібліографічний опис:

Глушко, М. (2020) «Етнографічному збірнику» – 125 років: з історії задуму та початку видання. *Народна творчість та етнологія*, 5/6 (387/388), 5–19.

Hlushko, M. (2020) On the Occasion of the 125th Anniversary of the *Ethnographic Collection*: From the History of Its Concept and the Publication's Inception. *Folk Art and Ethnology*, 5/6 (387/388), 5–19.

«ЕТНОГРАФІЧНОМУ ЗБІРНИКУ» – 125 РОКІВ: З ІСТОРІЇ ЗАДУМУ Й ПОЧАТКУ ВИДАННЯ

Анотація / Abstract

«Етнографічний збірник» – друкований орган Наукового товариства імені Шевченка у Львові, який уперше побачив світ 125 років тому (1895). Скориставшись достовірними архівними й опублікованими джерелами, ми розглянули історію його задуму, перипетії відбору і публікації польових матеріалів у перших томах нового серійного видання, мотивацію зміни відповідального редактора тощо.

Ідея друку «Етнографічного збірника» належала М. Грушевському. Два перші томи друкованого органу вийшли також за його редакцією. Щоправда, редактором цього видання історик був номінально, позаяк основну редакторську роботу сумлінно виконував І. Франко – зрілий на той час етнограф і фольклорист.

Питання про друк етнографічних джерел М. Грушевський порушив перед очільниками Товариства 30 вересня (12 жовтня) 1894 року чи невдовзі після цієї дати. 11 (23) січня 1895 року рішення про нове серійне видання прийняла Президія Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Через тиждень (19 (31) січня) про це саме йшлося на засіданні Філологічної секції.

Спершу в «Етнографічному збірнику» планували опублікувати збірку рекрутських і жовнірських пісень, яку зібрав О. Маковей. Однак позаяк письменник не зміг належно опрацювати і впорядкувати твори народної поезії, за пропозицією І. Франка, його основу склали казки в записах О. Роздольського. Зміст першого тому нового видання доповнили народний календар українців Кубані в запису М. Дикаріва й українські народні анекдоти з Полтавщини, зібрані О. Шимченком.

За ініціативою М. Грушевського, у першому томі «Етнографічного збірника» оприлюднили народознавчу програму, до підготовки якої долучилися чотири фахівці – особисто М. Грушевський, правник К. Левицький, філологи І. Копач і В. Щурат. Основну частину методичного документа («відомості етнографічні») склали літературознавці І. Копач і В. Щурат, що негативно вплинуло на його структуру та якість запитань, запропонованих для польових досліджень. Цю частину програми гостро критикував Ф. Вовк.

Задумуючи «Етнографічний збірник», М. Грушевський планував публікувати на його сторінках передусім етнографічні джерела з традиційної духовної культури українців. Однак з виходом у світ іншого серійного видання – «Матеріялів до українсько-руської етнології» (1899), – друкований орган Наукового товариства імені Шевченка у Львові став типовим фольклористичним виданням.

Ключові слова: «Етнографічний збірник», Наукове товариство імені Шевченка у Львові, історія задуму та його практична реалізація, Михайло Грушевський, Іван Франко, Федір Вовк.

The *Ethnographic Collection* was an organ of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, which was first published 125 years ago (1895). Having used reliable archival and published sources, we consider the history of its concept, ups and downs of selection and publication of field materials in the earliest volumes of the new serial edition, as well as the motivation for changing the editor-in-chief, etc.

The idea of publishing the *Ethnographic Collection* belonged to Mykhaylo Hrushevskiy. The first two volumes of the Society's organ were also edited by him. However, the historian was only nominally the editor of this publication, since the main editorial work was honestly performed by Ivan Franko, a mature ethnographer and folklorist at that time.

M. Hrushevskiy raised an issue of printing ethnographic sources before the leaders of the Society on September 30 (October 12), 1894, or shortly after that date. On January 11 (23), 1895, the Presidium of the Shevchenko Scientific Society in Lviv came to a decision on a new periodical. A week later (January 19 (31)), this was discussed at a meeting of the Philological Section.

Initially, the *Ethnographic Collection* was planned for publishing a collection of recruit's and soldier's songs, collected by Osep Makovey. But since the writer failed to properly process and arrange the works of folk poetry, at a suggestion of Ivan Franko, the collection was based on fairy tales recorded by Osep Rozdolskiy. The content of the new edition's first volume was supplemented by the folk calendar of Kuban Ukrainians compiled by Mytrofan Dykarev and Ukrainian folk anecdotes from Poltavshchyna, collected by Opanas Shymchenko.

At an initiative of M. Hrushevskiy, the first volume of the *Ethnographic Collection* presented an ethnographic programme, jointly prepared by four experts – personally M. Hrushevskiy, lawyer Kost Levytskyi, and philologists Ivan Kopach and Vasyl Shchurat. The main part of the methodical document (*ethnographic information*) was composed by literary critics I. Kopach and V. Shchurat, and that negatively affected its structure and the quality of issues proposed for field research. Therefore, this part of the programme was sharply criticized by Fedir Vovk.

While conceiving the *Ethnographic Collection*, M. Hrushevskiy planned to publish, on its pages, primarily ethnographic sources on the traditional culture of Ukrainians. However, with the initiation of another serial edition – *Materials for the Ukrainian-Ruthenian Ethnology* (1899) – the Lviv Shevchenko Scientific Society's organ under study has become a typical folkloristic periodical.

Keywords: *Ethnographical Collection*, Shevchenko Scientific Society in Lviv, history of the concept and its practical implementation, Mykhaylo Hrushevskiy, Ivan Franko, Fedir Vovk.

У 2020 році минуло 125 років з початку друку «Етнографічного збірника» – першого українського неперіодичного серійного видання, у якому систематично публікували польові етнографічні й фольклорні матеріали. Збирали й опрацьовували їх члени та симпатки Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – Товариство; НТШ), передусім Етнографічної комісії.

Друкований орган Товариства як унікальна збірка народознавчих джерел неодноразово був предметом уваги наших попередників. Ба більше, будь-яке сучасне фахове етнологічне чи фольклористичне дослідження важко уявити без залучення наявного в «Етнографічному збірнику» багатющого фактографічного матеріалу. Українські етнологи й фольклористи також

неодноразово давали цьому виданню загальну оцінку, визначали його місце в системі гуманітарних наук України зокрема та слов'янського світу загалом. Щоправда, серед публікацій про власне «Етнографічний збірник» переважають стислі дописи енциклопедичного характеру [3; 11; 18; 25; 26; 28]. Дещо ширше йшлося про нього у студіях окремих народознавців – етnologa О. Сапеляк [27, с. 131–145] і фольклористів Г. Сокіл [29, с. 185–194] та І. Коваль-Фучило [19]. І все ж історія задуму цього видання, «побічні» перипетії відбору і публікації матеріалів у його перших томах, мотивація зміни відповідального редактора тощо наразі є для широкого загалу мало чи й зовсім невідомою сторінкою в діяльності НТШ. Отож спробуймо заповнити ці прогалини,

скориставшись передусім достовірними архівними й опублікованими джерелами.

Найперше нагадаємо добре відомий факт: випуск «Етнографічного збірника» ініціював особисто М. Грушевський [5, с. 14, 19; 27, с. 131]. Однак науковці поки що не визначили конкретний час та обставини цього почину. Звернувшись до епістолярної спадщини вченого, маємо всі підстави стверджувати: свій задум історик уперше озвучив у жовтні 1894 року. Зокрема, в одному з повідомлень до знаного українського письменника й народознавця І. Нечуя-Левицького, яке сучасні археографи датують саме жовтнем-місяцем, М. Грушевський зазначив: «В тов[аристві] Шевченка пропонував розпочати видавництво джерел – радо то прийняли» [20, с. 45]. Тогочасному голові першої української наукової інституції О. Барвінському молодий професор писав: «...З Студинським¹ балакалисьмо про видання джерел в товаристві» [23, с. 64]. Важливо, що написання цього листа фахівці датують значно точніше попереднього повідомлення – 10–14 жовтня 1894 року. Чому? Бо на основі цієї дати можемо безпомилково стверджувати про те, що перед очільниками НТШ М. Грушевський порушив питання про нові серійні видання або відразу після інавгураційної лекції у Львівському університеті, яку він виголосив 30 вересня (12 жовтня) 1894 року [5, с. 17] (до речі, за словами самого історика, на ній «було пребагато всякого народу» [20, с. 45]), або невдовзі після неї.

На підставі інших відомостей можемо засвідчити також те, що переговори з керівництвом Товариства вчений вів відразу щодо двох нових серійних видань: «Жерела до історії України-Руси» й «Етнографічний збірник». Про фінансове забезпечення кожного з них мовиться в його листі до вже згаданого І. Нечуя-Левицького від 1 (13) лютого 1895 року: «Тов[ариство] Шевченка дістало субсидії державної 1 500 і сеймової 1 000 на р[ік] 1895, маємо видати 3 томи “Записок” і по 1 тому принаймні “Джерел”, “Збірника

етнографічного” й “Бібліотеки руської”², що була перестала» виходити [20, с. 46].

«Жерела до історії України-Руси» й «Етнографічний збірник» як два окремі серійні видання згадав І. Франко в листі до М. Драгоманова від 13 березня 1895 року: «По його [М. Грушевського. – М. Г.] раді [пропозиції. – М. Г.] Тов[ариство] Шевч[енка] ухвалило обік “Записок” видавати осібними томами збірки матеріалів історичних і етнографічних» [33, с. 32]. Щоправда, у давнішому повідомленні (від 25 січня 1895 р.) І. Франко скаржився адресату на те, що не всі члени наукової установи охоче вітають і підтримують почин М. Грушевського: «Тов[ариство] ім[ені] Шевч[енка] заходжується збирати етнографічні матеріали, та варто бачити ті гримаси, які роблять головачі того тов[ариства], особливо Верхратський³, на саму згадку про ті матеріали. В їх очах усе те нічого не варто, – от поодинокі слова, се друге діло! Крім Грушевського і декількох молодих студентів, ніхто не інтересується тими речами» [32, с. 17], – із сумом констатував автор листа.

Питання про друк етнографічних джерел члени Президії НТШ офіційно обговорили 11 (23) січня 1895 року. У протоколі керівного органу йдеться про цю подію дуже стисло: «Рішено друкувати в 1895 р[оці] один том з етнограф[ічним] матеріалом, а другий джерел історичних» [1, арк. 24]. У «Передмові» до першого тому «Етнографічного збірника» М. Грушевський написав про це рішення трохи більше: «Наукове товариство імені Шевченка <...> ухвалило на початку сього року засновати окреме видавництво для матеріалів до українсько-руської етнографії (розправи [аналітичні дослідження. – М. Г.]) з тієї сфери, а також статі критично-бібліографічні мають уміщатись в “Записках” Товариства» [9, с. VIII].

Обговорювали це питання і на одинадцятому засіданні Філологічної секції, яке відбулося 19 (31) січня 1895 року під керівництвом професора І. Верхратського: «...Про прочитанню протоколу з попереднього засі-

дання проф[есор] Громницький ⁴ повідомив, що Виділ [Президія. – М. Г.] прихилив ся до внесення секції фіольологічної про видання етнографічні і ухвалив [для нього. – М. Г.] 200 зл[отих] річно» [16, с. 3].

На тогочасному зібранні Філологічної секції виступив також О. Маковей – відомий український письменник, фольклорист та громадський діяч. У рубриці «З Товариства» про його участь у роботі цієї науково-організаційної одиниці НТШ мовиться таке: «П[ан] Маковей перечитав вступні частини зі своєї розповіді про рекрутські і вояцькі пісні в Австро-Угорщині. Праця його є продовженням і доповненням дотичних праць Драгоманова ⁵ і Василєва ⁶, подає історію мілітаризму в Австрії, зображує погляди народу на вояцку службу на підставі просторого матеріялу і подає збірник рекрутських і вояцьких пісень, ніде досі не друкованих» [16, с. 3–4].

Виступ О. Маковея на цьому засіданні Філологічної секції був не випадковим збігом обставин, позаяк саме зібрану ним збірку рекрутських і жовнірських пісень планував надрукувати в першому томі «Етнографічного збірника» М. Грушевський. Принаймні про це стверджував І. Франко в повідомленні до М. Драгоманова від 25 січня цього ж року: «Поки що ухвалено напечатати І випуск рекрутських пісень. Пісні зібрав з друкованих і рукописних збірок, в тім числі моїх і П[авли]кових, Маковей і зладив до них розповідь, йдучи за методом Василєва (“К[иевская] стар[ина]”). Розповідь, читана колись у семінарі Огоновського ⁷, слаба, головню тим, що не показує докладно того історичного ґрунту, на котрім вирости рекрутські пісні, а тільки силкується його заступити парафразою самих пісень. Як буде впорядкований матеріал – не знаю» [32, с. 17–18].

Про це саме йдеться також у його листі до М. Драгоманова від 13 березня 1895 року: «Збірка етнографічна має обняти в т[омі] І пісні рекрутські, зібрані (з друків і різних записів) Маковеем. Збірка досить багата, та зовсім не впорядкована, бо М[аков]ей і не знає, як її порядкувати» [33, с. 32]. Далі І. Франко

вдруге листовно проінформував М. Драгоманова про історію підготовки цієї збірки та її загальний стан: «Він [О. Маковей. – М. Г.], ще бувши студентом універс[итету], зладив був для Огоновського семінарійну працю про ті пісні, на взір праці Василєва в “К[иевской] стар[ине]”, та тепер і сеї праці in crudo [не до кінця відшліфований вигляд. – М. Г.] друкувати не хоче і з збіркою не може собі дати раду, так що рукопису і досі не передав» [33, с. 32].

Зважаючи на весь зміст надрукованого першого тому «Етнографічного збірника», цей фольклорний матеріал О. Маковей не впорядкував та не прокоментував і згодом, через що рукопис не вийшов окремим виданням і досі. Відомо лише, що чорновий варіант його праці нині зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, а окремі зразки народних творів, записані уродженцем м. Яворова, що на території сучасної Львівщини, уперше опублікували українські фольклористи А. Іоніди й О. Правдюк у збірнику «Рекрутські та солдатські пісні» (Київ, 1974). Рекрутські й жовнірські пісні становлять понад чверть обсягу збірника «Народні пісні в записах Осипа Маковея» (Київ, 1981), упорядкований літературознавцем В. Качканом.

Повідомлення І. Франка від 13 березня 1895 року цікаве для сучасних народознавців ще й тим, що містить важливу інформацію про інші фольклорні матеріали, які він пропонував надрукувати в «Етнографічному збірнику»: «Я подав Тов[ариству] план видати збірку южно-руських апокрифів, та чую, що в відділі дехто дуже на се кривився. В усякім разі швидко ще на них черга не прийде. Груш[евський] бажав би також видати мою збірку приповідок, та се така робота, що над нею треба ще з рік посидіти, а я на се тепер не маю часу» [33, с. 32].

Щоправда, ремствування І. Франка напереджене ставлення окремих очільників тогочасного Товариства стосовно друку його етнографічних матеріалів було не зовсім об'єктивним. Хоча б тому, що вже

15 (27) лютого 1895 року Президія наукової інституції прийняла важливе рішення: «Признати д[окто]ру Ів. Франкови 50–60 з[олотих] р[инських] на виданє апокрифів, яко другий том матеріалів етнографічних» [1, арк. 26 зв.]. Загальновідоме також і те, що згодом дослідник успішно реалізував обидва творчі задуми, згадані в листі до М. Драгоманова: унікальний п'ятитомник «Апокрифи і легенди з українських рукописів» (Львів, 1896–1910) вийшов у серійному виданні «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», а його фундаментальний тритомний описово-аналітичний корпус «Галицько-руські народні приповідки» надрукували саме в «Етнографічному збірнику» (Львів, 1901–1910).

19 (31) січня 1895 року на засіданні Філологічної секції слово брав і М. Грушевський. Зокрема, тоді молодий професор запропонував присутнім членам цієї структурно-організаційної одиниці долучитися до підготовки програми для «збирання матеріалів етнографічних» [16, с. 4], що стало початком системного забезпечення пошукової польової роботи етнографів, фольклористів та антропологів НТШ працями науково-методичного характеру. До речі, першу народознавчу програму зголосилися скласти аж чотири члени наукової установи: особисто М. Грушевський, правник К. Левицький та філологи І. Копач і В. Щурат [16, с. 4]. Однак І. Франко, який був присутній «на тім засіданні» як гість⁸, дуже сумнівався в їхній спроможності розробити фахову програму: «Побачу, який вони свіжий матеріал зберуть і на що звернуть увагу в своїм квестіонарі!» [32, с. 18]. Як пересвідчимось далі, цей сумнів був небезпідставний.

Загалом же, ще в березні 1895 року (через відсутність записів О. Маковея), М. Грушевський як ініціатор та відповідальний редактор «Етнографічного збірника» змушений був найперше подбати про наповнення нового серійного видання НТШ конкретними етнографічними матеріалами. І цю проблему історик вирішив успішно, позаяк 30 трав-

ня (11 червня) 1895 року він писав М. Біляшівському: «Я друкую тепер “Записки” кн[игу] II за сей рік. Окрім того розпочаті два томи “Джерел”, один том “Етнографічного збірника”. Хтілось би й сей видати до от’їзда, та не знаю чи встиг. А виїхати [до м. Владикавказ, що нині в Російській Федерації. – М. Г.] я думаю перед Петром-Павлом десь» [22, с. 36]⁹.

27 червня (9 липня) 1895 року на черговому засіданні Філологічної секції її члени – В. Щурат й І. Копач – «відчитали свої частини програми для збирання матеріалів етнографічних» [17, с. 2], яку мали подати до друку в першому томі нового серійного видання Товариства.

І все ж, незважаючи на ці обставини, робота над підготовкою «Етнографічного збірника» затягнулася аж до пізньої осені 1895 року. Зокрема, 1 (13) жовтнем 1895 року датована «Передмова» М. Грушевського, яка відкриває його перший том [9, с. VIII]. Саме восени М. Грушевський написав повідомлення Ф. Вовку¹⁰ та надіслав йому в Париж дві новенькі книжки Товариства – сьомий том «Записок НТШ» і перший том «Етнографічного збірника» [24, с. 109]. 29 жовтня (10 листопада) 1895 року засідала Президія Товариства, яка прийняла низку рішень. Одне з них гласило: «Рішено дати даром I том Етногр[афічного] Збірника тим людям, що працюють в секціях, виділі і поміщають свої праці в “Записках”» [1, арк. 30 зв.]. Інакше кажучи, у цьому рішенні вже йдеться про «Етнографічний збірник» як dokonаний факт його виходу у світ.

Підготовку і друк першого українського неперіодичного народознавчого збірника до кінця жовтня – початку листопада 1895 року включно підтверджують також скупі рядки І. Франка з його листа до А. Кримського від 17 листопада 1895 року: «...Я не покидаю й наукової роботи, а власне для I тому “Етнографічного збірника”, що видає Тов[ариство] ім. Шевченка, я зредагував 25 казок Роздольського» [30, с. 58]. Водночас ці слова безпосередньо засвідчують,

що, крім М. Грушевського, саме І. Франко активно долучився до підготовки нового серійного видання першої української наукової інституції.

Початком його співпраці з М. Грушевським як ініціатором випуску «Етнографічного збірника» стали, найімовірніше, пропозиції, які він озвучив очільникам Філологічної секції в березні 1895 року, про що вже йшлося. Ще раніше (19 січня) на засіданні цієї самої науково-організаційної одиниці НТШ І. Франко висловився за видання казок, які записав О. Роздольський. За його твердженням, збірка молодого фольклориста налічувала майже 100 зразків народної прози, які він зібрав в одному населеному пункті – в с. Берлин Бродівського повіту (нині – с. Берлин Бродівського р-ну Львівської обл.) [32, с. 18]. Зі змістом цієї збірки І. Франко був дуже добре обізнаний, позаяк мав її у своєму розпорядженні, а частину наявних у ній народних творів (казки, новели, легенди, факції тощо) встиг навіть опублікувати в журналі «Житє і слово» [32, с. 18].

Як засвідчують подальші події, пропозиція І. Франка, либонь, заїмпонувала М. Грушевському як відповідальному редактору першого тому «Етнографічного збірника», особливо тоді, коли О. Маковей фактично відмовився допрацьовувати й передавати Товариству свою збірку рекрутських і жовнірських пісень. Якраз у цей момент народні казки в записах О. Роздольського і стали в нагоді видавцеві та склали більшу частину (майже 80 % від загального обсягу) нового друкованого органу [12, с. 1–120 [II]]. Ба більше, саме І. Франко додав «до кожної [казки. – М. Г.] покажчик паралелів, кільки міг <...> зібрати» [30, с. 58]. Відтак у цьому тому «Етнографічного збірника» опублікували другу частину казок О. Роздольського із Західної Волині (Бродівщини) [14, с. 1–169], а у восьмому – його «Галицькі народні новели», зокрема 81 одиницю народної прози [15, с. 1–161]. До речі, обидві зазначені праці вийшли також за науковою редакцією І. Франка. Він же підготував для них окре-

мі передмови, а для збірки новел склав ще й «Покажчик важніших мотивів...» [15, с. 163–166], що в сукупності засвідчує прихильне ставлення досвідченого вченого до О. Роздольського як початківця-дослідника та сприяння його творчому зростанню.

Окрім казок О. Роздольського, у першому тому «Етнографічного збірника» знайшлося місце ще для двох народознавчих джерел: етнографічної статті «Різдвяні св'ятки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорномор'ї» М. Дикарива, підписаної псевдонімом М. Крамаренко [12, с. 1–24 [I]], і фольклорної збірки «Українські людські вигадки» О. Шимченка [12, с. 1–28 [III]], яка походила з теренів Середньої Наддніпрянщини (Полтавщина). Важливо наголосити: за твердженням самого М. Грушевського, «збірничок українських анекдотів» спершу був «видрукований для “Записок”, як значить ся на його сигнатурі», та після ухвали Товариства друкувати «Етнографічний збірник» його передали до цього видання [9, с. VIII]. Справді, як засвідчує оригінал цієї книжки, верстку з матеріалами О. Шимченка спершу підготували для п'ятого тому «Записок НТШ» [12, с. 1, 17, 25 [III]], а вже потім її долучили до першого тому «Етнографічного збірника». Зважаючи на те, що «Записками НТШ» опікувався безпосередньо М. Грушевський, без його особистої волі й згоди на цей крок ніхто і ніколи не пішов би. Отже, науковому і літературному редактору довелося працювати лише з двома народознавчими матеріалами, які були надруковані в новому серійному виданні Товариства, – зі збіркою казок О. Роздольського і народним календарем українців Кубані, який записав М. Дикарів.

Окрім М. Грушевського, інші особи як редактори першого тому «Етнографічного збірника» в тексті видання ніде не згадані. І все ж маємо значну кількість конкретних й опосередкованих свідчень про те, що етнографічні й фольклорні матеріали готував до друку не він особисто, а І. Франко. По-перше, таким доказом є його матеріали, які супроводжують записані О. Роздольським казки

(1895 р. він був ще студентом філософського факультету Львівського університету), про що вже йшлося вище.

По-друге, зміст листа М. Грушевського до І. Франка від 18 (30) жовтня 1895 року, де зазначені види робіт, які він виконав на його замовлення, та розмір додаткової грошової винагороди за них: «Доплата за збірник етнограф[ічний] (коректа, спорядж[ення] покажчика) і за Барську конфедер[ацію] – всього 54 з[олотих] р[инських] Вам виасигновано – прошу взяти у Беднарського¹¹. Як би що зайшло з умовленими артикулами, прошу ласкаво повідомити [мене. – М. Г.]» [21, с. 79].

По-третє, 29 жовтня (10 листопада) 1895 року на черговому засіданні Президія Товариства прийняла рішення виділити «100 з[олотих] р[инських] д[окто]ру Франкови за працю около видання 1 тому Етногр[афічного] Збірника» [1, арк. 30 зв.].

По-четверте, у звіті про наукову роботу Товариства в 1895 році М. Грушевський зумисне наголосив: «Людей приготованих для сієї [редакторської. – М. Г.] роботи майже не знаходилось, і се головно здержує розширення рам видавництва; редакция з признаннем згадує про роботу, підняту коло такого оброблення д[окто]ром Франком» [7, с. 10].

Нарешті, по-п'яте, про неофіційне редагування народознавчих матеріалів першого тому «Етнографічного збірника» І. Франко писав Л. Драгомановій (дружині вже покійного М. Драгоманова), зокрема, у листі від 7 січня 1896 року: «Тепер хоча “Ж[итє] і сл[ово]” перестане виходити, я маю змогу вмещувати етнографічний матеріал в “Етнографічний збірник”, що видає Тов[ариство] ім. Шевченка і котрого редакцію (розуміється, негласно!) я проваджу. Значить, я можу запевнити Вас, що матеріали не пропадуть¹², а будуть незабаром опубліковані» [31, с. 67].

Словом, М. Грушевський був номінальним відповідальним редактором першого тому «Етнографічного збірника», а всю чорнову (власне редакторську) роботу виконав І. Франко. Це фактично особисто підтвердив майбутній голова НТШ в одному з перших

листів (від 12 лютого 1896 р.) до Ф. Вовка: «...Редакцію збірника взяв я на себе – властиво не так редакцію, як завідування ним, аби та справа не зіставалась в проєкті і desideria [бажання. – М. Г.]» [24, с. 113].

Відповідну місію М. Грушевський виконував і під час підготовки другого тому цього народознавчого видання, у якому поданий як відповідальний редактор. За скупими рядками епістолярної спадщини історика, у проміжку між 27 лютим і 5 березнем 1896 року він листовно звернувся до І. Франка з таким проханням: «Чи не могли б ми сими днями зійтися на нараду з п[анами] Роздільським та Гнатюком в справі збірника етнографічного» [21, с. 80].

Перечитуючи передмову М. Грушевського до другого тому «Етнографічного збірника» та переглядаючи власне видання, можна майже безпомилково стверджувати, що ця нарада відбулася вчасно, а її учасники, зокрема й І. Франко, згодом успішно вирішили всі основні завдання, узгоджені на ній. За словами самого редактора, «більшу частину сього [другого. – М. Г.] тому займає матеріал про галицьких лірників, зібраний д[обродієм] Володимиром Гнатюком в повіті Бучацьким і упорядкований ним з ласкавою участю д[окто]ра Ів. Франка» [10, с. III]. Отже, і в цьому випадку видання нового (другого) тому «Етнографічного збірника» не обійшлося без допомоги останнього.

Другий том «Етнографічного збірника» викликає наукове зацікавлення ще й тому, що в ньому надруковано відому статтю «Замітки етнографічні з Угорської Руси» закарпатського етнографа Ю. Жатковича [13, с. 1–38 [II]]. Щонайважливіше, саме із цієї розвідки почалася науково-видавнича праця В. Гнатюка в Товаристві. Зокрема, «за згодою автора добродій В. Гнатюк вибрав з неї найбільш цікаве з погляду етнографічного й приготував до друку» [10, с. III]. Мабуть, керівництво НТШ було настільки задоволене успішною редакторською роботою молодого фольклориста, що весь наступний том народознавчого видання до-

ручили підготувати йому самому. Ним став перший том загальновідомої шеститомної фольклористичної праці «Етнографічні матеріали з Угорської Руси» (1899–1911, т. 1–6). Проте це було згодом, а саму наукову подію українські фольклористи обговорювали вже неодноразово.

Нинішню нашу розмову про підготовку перших польових матеріалів до друку завершимо відомим свідченням: задумуючи новий видавничий проєкт, М. Грушевський добре усвідомлював, що без залучення професійних етнографів регулярно випускати народознавчий збірник буде важко, майже неможливо. Вихід із цієї ситуації він вбачав у створенні окремої Етнографічної комісії, члени якої і мали опікуватися новим друкованим органом. Відповідну позицію історик неодноразово озвучував у 1895–1898 роках. «Аби ту справу скорше до життя привести і в курс пустити, тимчасову редакцію [“Етнографічного збірника”. – М. Г.] прийняв на себе низше підписаний [М. Грушевський. – М. Г.], в надії, що за якийсь час Товариство сформує для того особну комісію етнографічну» [9, с. VIII], – писав він у «Передмові» до першого тому «Етнографічного збірника». Цю саму ідею дослідник обстоював і доводив 2 (14) грудня 1897 року – вже як голова НТШ: «Наплив етнографічних матеріалів і розвій роботи на тім полі ставить на чергу утворення особної етнографічної комісії» [8, с. 16]. Після заснування цього науково-організаційного підрозділу (1898), його члени самотужки переймалися проблемами підготовки і друку чергових томів «Етнографічного збірника».

І все ж, зважаючи на задекларовану в заголовку тему, доцільно знову повернутися до початків реалізації задуму М. Грушевського та розглянути ще одну важливу складову першого тому «Етнографічного збірника». Йдеться про добре відомий усім сучасним українським етнографам і фольклористам факт – про «Програму до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наукового товариства

ім. Шевченка» [12, с. 1–16 [IV]], яка завершує це видання.

Нагадаємо, що підготовку програми ініціював М. Грушевський, переслідуючи конкретну мету: «зазначити головніші точки народнього життя для збирання матеріалу» [9, с. VIII]. Зусиллями автора запропонованої публікації також встановлено, що уклали її чотири особи – М. Грушевський, К. Левицький, І. Копач та В. Щурат, тобто колектив авторитетних і знаних українських учених. У межах Товариства саме ця «Програма...» поклала початок розробки квестіонарів і запитальників як неодмінного інструмента системного збирання емпіричних етнографічних даних про український етнос, формування надійної фактографічної основи аналітичних наукових досліджень.

«Програмою...» охоплено чотири розділи, з яких традиційно-побутової культури українців стосується лише один – другий («відомости етнографічні»). Опитуванням носіїв етнічної культури за блоком запитань цього розділу, власне, і можна було пролити світло щодо антропологічних рис етнічної спільноти, погляду народу на мораль, родинні звичаї та обряди, традиційні заняття і види матеріальної культури (житло, одяг, їжа), народні вірування, окремі види народних знань тощо (193 запитання) [підраховано за: 12, с. 2–9 [IV]]. Три інші розділи методичного документа стосуються суміжних галузей наукових знань (історії, економіки, права), що підтверджують хоча би їх загальні назви: «відомости історичні» (10 запитань), «відомости суспільно-економічні» (23 запитання) та «відомости правничі» (86 запитань) [підраховано за: 12, с. 1–2, 10–16 [IV]].

Зважаючи, з одного боку, на назву та зміст кожного розділу цього програмного документа, з другого, – на спеціалізацію фахівців, які долучилися до його складання, можемо безпомилково стверджувати, що блок запитань про «відомости історичні» й «відомости суспільно-економічні» підготував власноручно М. Грушевський, блок запитань про «відомости правничі» – К. Левицький,

а найбільший за обсягом другий розділ («відомости етнографічні») склали В. Щурат й І. Копач.

Причетність двох останніх учених до розділу «Програми...» безсумнівна з кількох причин. По-перше, як уже було зауважено, саме В. Щурат й І. Копач спеціально представляли свою частину методичного документа на засіданні Філологічної секції, зокрема 27 червня (9 липня) 1895 року. По-друге, у 1895 році «етнографією» цікавилися передусім знавці усної народної творчості й літератури, тобто вона була філологічною галуззю наукових знань [6, с. 347–352]. По-третє, висловлене підтверджують назва і блок запитань підрозділу «Народня література», який за змістом є суто фольклористичний й охоплює 25 запитань цього розділу [12, с. 9 [IV]].

Нарешті останнє, саме про цей підрозділ, на відміну від інших складових другого розділу, позитивно відгукувався Ф. Вовк [24, с. 112], визначивши авторів філологами-професіоналами.

Справді, у повідомленні до М. Грушевського від 31 січня 1896 року Ф. Вовк проаналізував другий розділ («відомости етнографічні») «Програми...» дуже докладно, про що частково вже йшлося в одній з наших публікацій [4, с. 7]. Зважаючи на важливе значення наукових міркувань етнологів стосовно її змісту й досі, вважаємо за доцільне подати фрагмент цього листа, де мовиться про програмний документ, без купюр.

Спершу Ф. Вовк проаналізував загальний стан науково-методичного забезпечення етнографічних досліджень в Україні наприкінці XIX ст.: «Що ж до прилученої до його [“Етнографічного збірника”. – М. Г.] Етнографічної Програми, то треба казати правду – вона мене не дуже вдовольняє. Зроблена вона очевидячки по програмі: Юго-зап[адного] от[а] Р[усского] Географ[ического] общества, що ми уложили удвох з А. А. Русовим ще аж у 1873 році., але-ж се було 23 роки назад! З тієї пори Етнографія у Західній Європі і особливо у Америці сягнула геть-вже далеко і тепер вже такої програми навіть і показати

вже нікому не можна, хто має хоч трохи науковий погляд на Етнографію. Правда, що ми на Україні з своєю Етнографією і досі ще далі небіжчика Чубинського не пішли, але ж треба вже коли-небудь пійти» [24, с. 111].

Відтак Ф. Вовк цілковито забракував блок запитань «Програми...» про антропологічні відомості: «Питання антропологічні треба було просто залишити: вони не варт нічого і кілька б Вам не надіслали матеріалу по цим питанням, їх усе одно треба буде викинути, бо такі річі як зрост, цвіт очей і волосся і т. і. мають вартість тільки тоді, як вони зроблені науково¹³ – се-б то міряючи, прирівнюючи до відомих зразків і т. і., се-ж може зробити тільки фаховий чоловік, а не такий, за для яких пишуться програми» [24, с. 111].

Не менш гостро і критично етнолог оцінив власне етнографічну частину другого розділу методичного документа: «Розділи про <...> одєжу, страву і життє – найслабійші в усій програмі; Етнологія у їх перемішана з folk-lore і одповідач замість описання хати і її частки дасть Вам повірки про хату, замість описання рибальського або мисливського начиння – напише, що рибальство є у доброму або нікчемному стані; про еволюційні погляди, на котрих тепер держиться уся етнографія, – нічого вже й казати: їх і сліду немає. Те ж і у звичаях; весілля опишуть Вам, та тільки так, що ви знатимете, що бувають на весіллі і дружки, й бояре, і каравай – та й годі, а того, що Вам треба, ніхто Вам не скаже, бо йому й у голову не прийде, що се треба. Мені ся річ досить знакома... <...> У питаннях релігійних і того гірше. На питаннє: які погляди має народ на бога і святих? – матимете те ж, що й Чуб[инський] мав: “Въ Гадячскомъ уезде народъ имеетъ о Боге превнятное понятіе”. Тільки-ж добре було Чубові, що він не задумувавсь навіть і друкувати таки відповіді...» [24, с. 111–112].

Свої думки щодо змісту всієї «Програми...», надрукованої в першому томі «Етнографічного збірника», Ф. Вовк завершив таким загальним висновком: «...У загалі – програма ця має характер дуже старинний

і зовсім не науковий (окрім, може, народної літератури, де усе та ж щось видно). Вибачайте на слові – а кажу те, що думаю. Кажу ж се тільки за для Вас, а не за для того, щоб когонебудь образити і печатати цього, звісно, ніде не стану...» [24, с. 112].

Важко уявити, як амбітний М. Грушевський морально пережив нищівну критику Ф. Вовком «Програми...», яку члени Товариства розробили на його особисте прохання. Однак у листі до етнологів від 12 лютого 1896 року він виявив професійну стриманість, повагу до опонента і тактовність у своїх судженнях: «Дякую Вам передо всім за думки, висловлені про “Етнографічний збірник”. Тільки мушу признатись, що иньшого суду для програми я й не сподівався – як значить ся в передмові, вона має чисто практичну мету, а що треба було якусь програму дати, аби інтерес до збирання підштурхнути, то й роздано було людям програми чужі готові для орієнтування, й зложено сю. Я держуся тієї засади, що треба йти наперед, хоч би спотикаючись і падаючи, бо то одинокий спосіб, аби люди ходити навчились» [24, с. 113].

Майже аналогічну думку про «Програму...», лише у стислій формі, М. Грушевський відстоював в офіційному документі – у звіті про роботу Товариства в 1895 році: «Ся остання [програма. – М. Г.] мала на меті лише, щоб розбудити більший інтерес до збирання матеріялу, зоставляючи вичерпанню сієї справи спеціальним програмам і квестионарам» [7, с. 10].

Водночас у листі від 12 лютого 1896 року М. Грушевський запросив адресата самому розробляти етнографічні програми для Товариства: «Але як би Ви були ласкаві зробити якусь програму, спеціальну чи ширшу, ми завше її будемо раді видрукувати» [24, с. 113], – наголосив ініціатор видання «Етнографічного збірника». Цим запрошенням Ф. Вовк сповна скористався згодом, коли формував структуру й опрацьовував (редагував) етнографічні матеріали для іншого історичного видання НТШ – «Мате-

риалів до українсько-руської етнології» [4, с. 10, 15, 17, 18].

Наостанок доцільно з'ясувати задум М. Грушевського з погляду предметного засягу друкованої продукції в новому народознавчому виданні Товариства. Перечитуючи його записку від 19 лютого (2 березня) 1896 року про наукову роботу НТШ у 1895 році, зауважуємо одну цікаву деталь, що стосується публікацій у першому томі «Етнографічного збірника», і яку наші попередники поки що ніяк не прокоментували. Зокрема, автор цієї записки стверджував, що серійне видання «має містити *етнографічні й етнологічні матеріали* [курсив автора. – М. Г.] про українсько[-]руський край (розвідки мають містити ся в “Записках”), оброблені й порівняні з опублікованим вже матеріялом» [7, с. 10]. Окрім того, наявні в цьому збірнику публікації він поділив на окремі «види»: «...Минулого року вийшов т[ом] I [“Етнографічного збірника”. – М. Г.], що містив в собі одну статтю описову (Різдвяні свята на Черноморії М. Крамаренка)¹⁴, дві збірки етнографічних матеріалів – казки з пов[іту] Брідського, зібрані О. Роздільським (початок) і українські вигадки, зібрані О. Шимченком і етнографічну програму» [7, с. 10]. Виходячи з процитованого, уже на початку 1896 року історик чітко розрізняв, з одного боку, фольклористику і власне етнографію, з другого, – суто описові етнографічні матеріали та народну поезію і прозу. До того ж, задумуючи нове серійне видання, учений планував друкувати в «Етнографічному збірнику» не стільки усну народну творчість, скільки етнографічні джерела. Принаймні про це безпосередньо йдеться в його «Передмові», яка відкриває перший том «Етнографічного збірника»: «Богатство словесного матеріялу, що живе досі в устах українсько-руського народу, є факт загально відомий. *Меньше уваги звертано на духове життя народу по за утворами народньої поезії* [курсив автора. – М. Г.], але й ті не багаті спостереження, які були зроблені, вказували на велику цікавість, яку має цілий уклад

життя українсько-руських народних мас не тільки для самих земляків, але для науки взагалі...» [9, с. VII].

21 лютого 1895 року Ф. Вовк запропонував М. Грушевському випускати цілком окреме етнологічне видання [4, с. 7–8], що згодом змінило його погляди стосовно призначення «Етнографічного збірника». Готуючи до друку «Матеріяли до українсько-руської етнології», Ф. Вовк наполіг також на тому, щоб у цьому народознавчому збірнику друкували лише археологічні, антропологічні та польові матеріали з описової чи «настоящої» етнографії, а в «Етнографічному збірнику» – пам'ятки усної народної творчості. Після виходу у світ першого тому «Матеріялів до українсько-руської етнології» (1899) члени Товариства загалом й Етнографічної комісії зокрема почали строго дотримувалися цього поділу, у зв'язку із чим на початку ХХ ст. «Етнографічний збірник» став першим серійним фольклористичним виданням, а етнологічний збірник – власне етнографічним [4, с. 20–21; 6, с. 362–363]. Важливим чинником, який безпосередньо вплинув на фольклористичний характер «Етнографічного збірника», було також те, що більшість наступних томів цього серійного видання вийшла у світ за редакцією І. Франка і В. Гнатюка – не лише філологів за духом, а й неперевершених знавців української і світової літератури, української і світової народної поезії та прози.

Отже, вищевисловлене про процес підготовки і початок видання «Етнографічного збірника» дає нам підстави для кількох важливих висновків: видання «Етнографічного збірника» ініціював М. Грушевський на початку жовтня 1894 року, найімовірніше, відразу після інавгураційної лекції у Львівському університеті; рішення про підготовку і друк нового серійного видання Президія НТШ прийняла 11 (23) січня 1895 року; перший том нового серійного видання Товариства вийшов у світ, скоріш усього, наприкінці жовтня – на початку листопада 1895 року; науковим редактором першо-

го і другого томів «Етнографічного збірника» М. Грушевський був номінально, адже основну літературно-редакторську роботу щодо етнографічних і фольклорних джерел виконав І. Франко. Крім цього, він підготував порівняльний матеріал та покажчики до опублікованих у цих томах джерел, займався коректурою текстів тощо; під час реалізації нового видавничого проекту Товариства М. Грушевському довелося вносити у плани серйозні корективи. Зокрема, замість збірки рекрутських і жовнірських пісень, які зібрав О. Маковей, у першому томі «Етнографічного збірника» опублікували казки в записах О. Роздольського, народний календар М. Дикарива та народні анекдоти О. Шимченка; М. Грушевський ініціював підготовку для першого українського серійного народознавчого видання «Програми до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід...». Уклали її чотири провідні члени НТШ: особисто М. Грушевський, правник К. Левицький та філологи І. Копач і В. Щурат; другий розділ «Програми...» («відомості етнографічні»), найбільший за обсягом і найважливіший для народознавства з наукового погляду, уклали літературознавці І. Копач і В. Щурат, що негативно вплинуло на його структуру та якість запропонованих для дослідження запитань. Через це цю частину методичного документа гостро і справедливо критикував Ф. Вовк; задумуючи «Етнографічний збірник», М. Грушевський планував публікувати на його сторінках передусім етнографічні матеріали – з духовної і матеріальної культури українців. Однак з виходом у світ іншого серійного народознавчого видання – «Матеріялів до українсько-руської етнології» (1899), – цей друкований орган перетворився в типово фольклористичне видання; випуск першого тому «Етнографічного збірника» справді став знаменною подією в історії українського народознавства. Започатковане 125 років тому видання і досі є найбільшою та найціннішою збіркою неповторних джерел з етнографії, фольклористики та мовознавства українців.

Примітки

¹ Студинський Кирило (1868–1941) – відомий український літературознавець, фольклорист, письменник, суспільно-громадський діяч, дійсний член НТШ (з 1899 р.).

² Ідеться про «Руську історичну бібліотеку» – перше серійне видання історичної наукової літератури українською мовою.

³ Верхратський Іван (1846–1919) – український природознавець, мовознавець, письменник, громадський діяч, дійсний член НТШ (з 1899 р.).

⁴ Громницький Ісидор (1850–1937) – український філолог, педагог й освітній діяч, звичайний член НТШ.

⁵ Мається на увазі праця «Историческія песни малорусскаго народа» М. Драгоманова (Київ, 1874. Т. 1. 4 + XXIV + 336 с.; 1875. Т. 2. Вып. 1. 2 + XI + 166 с.), опублікована у співавторстві з В. Антоновичем.

⁶ Ідеться про працю «Рекрутчина в малорусской песне (Этнографическій очерк)» М. Васильєва (Київська старина. 1899. Т. 26. Август. С. 354–376; Сентябрь. С. 615–630).

⁷ Огоновський Омелян (1833–1894) – український учений-філолог і суспільно-громадський діяч, один із засновників НТШ.

⁸ На момент цього засідання Філологічної секції І. Франко ще не був членом Товариства. Ним він став

пізніше – 14 (26) червня 1895 року, сплативши також 5 золотих ринських вступного внеску [1, арк. 29; 2, арк. 73 зв.].

⁹ Згідно з датуванням одного з листів до В. Барвінського, зі Львова М. Грушевський виїхав напередодні 2 (14) липня 1895 року [23, с. 96].

¹⁰ Осінь, як пору року, М. Грушевський згадав у наступному листі (від 15 (27) січня 1896 р.), коли він надіслав попередню вістку Ф. Вовку: «Давненько, ще в осени, писав я до Вас в різних справах, та мабуть Ви того листа не одержали, що не обізвались на мої питання», – констатував історик [24, с. 110].

¹¹ Беднарський Карло (Кароль) – фахівець друкарської справи, видатний поліграфіст, багаторічний директор друкарні НТШ.

¹² Ідеться про матеріали «із уст народа», які М. Драгоманов обіцяв передати (незадовго до своєї смерті) І. Франку [31, с. 67].

¹³ Підкреслено в оригіналі.

¹⁴ Публікацію праці М. Дикаріва див.: «Різдвяні святки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорномор'ї». *Етнографічний збірник Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1895. Т. 1. С. 1–24.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА, м. Львів). Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка). Оп. 1. Спр. 33 (Книга протоколів засідань Президії). 147 арк.

2. ЦДІА, м. Львів. Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка). Оп. 1. Спр. 371 (Книга обліку дійсних членів товариства, т. I. 1873–1920 рр.). 145 арк.

3. Березовський І. П., Мороз М. О. «Етнографічний збірник». *Українська літературна енциклопедія* / відп. ред. І. О. Дзеверін. Київ: УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2: Д–К. С. 171.

4. Глушко М. «Материяли до українсько-руської етнології» – історичне видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові (до 120-річчя початку друку). *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 3. С. 5–24. DOI <https://doi.org/10.15407/nte2019.03.005>.

5. Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ. *Народознавчі зошити*. 2008. № 1–2. С. 14–20.

6. Глушко М. Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2010. Т. 259: Праці Секції етнографії і фольклористики. С. 337–363.

7. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в р. 1895. Записка для загального збору р. 1896. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1896. Т. 10. Кн. 2. С. 5–12.

8. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 р. Записка для загального збору 1898 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1898. Т. 21. Кн. 1. 10–17.

9. Грушевський М. Передмова. *Етнографічний збірник*. Львів, 1895. Т. 1. С. VII–VIII.

10. Грушевський М. [Передмова]. *Етнографічний збірник*. Львів, 1896. Т. 2. С. III–IV.

11. Дмитренко М. К. «Етнографічний збірник». *Українська фольклористична енциклопедія* : у 2 т. / редкол.: М. К. Дмитренко (голова) та ін. Київ : Сталь, 2018. Т. 1 : А–Л. С. 430–431.

12. Етнографічний збірник / ред. М. Грушевський. Львів, 1895. Т. 1. С. VII–VIII; с. 1–24 [I]; с. 1–120 [II]; с. 1–28 [III]; с. 1–16 [IV].

13. Етнографічний збірник / ред. М. Грушевський. Львів, 1896. Т. 2. С. III–IV; с. 1–76 [I]; с. 1–38 [II]; с. 1–54 [III].

14. Етнографічний збірник / [ред. І. Франко]. Львів, 1899. Т. 7. 9 + 168 с.

15. Етнографічний збірник / [ред. І. Франко]. Львів, 1900. Т. 8. IX + 166 с.
16. 3 Товариства: діяльність секцій (січень-квітень 1895 р.). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1895. Т. 6. Кн. 2. С. 3–5.
17. 3 Товариства: діяльність секцій за другу третину р. 1895 (май–серпень). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1895. Т. 7. Кн. 3. С. 1–2.
18. Кирчів Р. «Етнографічний збірник». *Українська фольклористика: словник-довідник* / уклад. і заг. ред. М. Чорнопиского. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. С. 106–107.
19. Коваль-Фучило І. Фольклористичні видання НТШ: Етнографічний збірник. *Матеріали до української етнології* : щорічник. Зб. наук. праць / редкол. : Г. Скрипник (голова) та ін. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2007. Вип. 6 (9). С. 205–210.
20. Листи до Івана Нечуя-Левицького. *Листування Михайла Грушевського* / ред. А. Винар ; упоряд. Г. Бурлака. Київ ; Нью-Йорк ; Париж ; Львів ; Торонто, 1997. Т. 1. С. 27–49.
21. Листи до Івана Франка. *Листування Михайла Грушевського* / ред. А. Винар ; упоряд. Г. Бурлака. Київ ; Нью-Йорк ; Париж ; Львів ; Торонто, 1997. Т. 1. С. 76–102.
22. Листи Михайла Грушевського та Миколи Біляшівського. *Листування Михайла Грушевського* / ред. А. Винар ; упоряд. Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич. Київ ; Нью-Йорк ; Париж ; Львів ; Торонто, 2001. Т. 2. С. 15–91.
23. Листування Михайла Грушевського з Олександром Барвінським. *Листування Михайла Грушевського* / ред. І. Гирич, А. Атаманенко ; упоряд. В. Тельвак, М. Дядюк. Київ ; Нью-Йорк ; Острогож ; Львів, 2019. Т. 7. 204 с.
24. Листування Михайла Грушевського та Федора Вовка. *Листування Михайла Грушевського* / ред. А. Винар ; упоряд. Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич. Київ ; Нью-Йорк ; Париж ; Львів ; Торонто, 2001. Т. 2. С. 93–221.
25. Руденко Н. В. «Етнографічний збірник». *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е–Й. С. 62.
26. Сапеляк О. «Етнографічний збірник». *Мала енциклопедія українського народознавства* / за ред. С. Павлюка. Львів : Ін-т народозн. НАН України, 2007. С. 186.
27. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.). Львів, 2000. 198 с.
28. Сокіл Г. «Етнографічний збірник» (1895–1929). *Народознавчі зошити*. 2015. № 3. С. 548–549.
29. Сокіл Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 586 с.
30. Франко І. До А. Ю. Кримського. Львів, 17 листопада 1895 р. *Франко І. Зібр. тв.* : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 50: Листи (1895–1916). С. 57–60.
31. Франко І. До Л. М. Драгоманової. Львів, 7 січня 1896 р. *Франко І. Зібр. тв.* : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 50: Листи (1895–1916). С. 66–67.
32. Франко І. До М. П. Драгоманова. Львів, 25 січня 1895 р. *Франко І. Зібр. тв.* : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 50: Листи (1895–1916). С. 14–18.
33. Франко І. До М. П. Драгоманова. Львів, 13 березня 1895 р. *Франко І. Зібр. тв.* : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 50: Листи (1895–1916). С. 30–33.

References

1. Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv (thereafter – CSHAUL): f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 33 (Book of Minutes of Meetings of the Presidium), 147 folios [in Ukrainian].
2. CSHAUL: f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 371 (Book of Records of Full Members of the Society, vol. I. 1873–1920), 145 folios [in Ukrainian].
3. BERESOVSKYI, Ivan, Myroslav MOROZ. «The Ethnographic Collection». In: DZEVERIN, Ihor, ed.-in-chief. *The Ukrainian Literary Encyclopedia: in Five Volumes*. NAS of Ukraine's Taras Shevchenko Institute of Literature. Kyiv: P. Bazhan Ukrainian Soviet Encyclopaedia, 1990, Vol. 2: Д–К, p. 171 [in Ukrainian].
4. HLUSHKO, Mykhaylo. «Materials for the Ukrainian-Ruthenian Ethnology», A Historical Edition of the Shevchenko Scientific Society in Lviv (On the Occasion of the 120th Anniversary of the Publication's Start). *Folk Art and Ethnology*, 2019, 3, 5–24 [in Ukrainian]. DOI <https://doi.org/10.15407/nte2019.03.005>.
5. HLUSHKO, Mykhaylo. Mykhaylo Hrushevskyy as a Initiator and Organizer of Ethnographical Studies at the Shevchenko Scientific Society. In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 2008, 1–2, 14–20 [in Ukrainian].
6. HLUSHKO, Mykhaylo. Ethnographic Disciplines in the Studies of the Shevchenko Scientific Society: Their Definitions and Subject Matter. In: KUPCHYNSKYI, Oleh, editor. *Proceedings of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 2010, vol. CCLIX: *Proceedings of Ethnography and Folklore Studies Section*, pp. 337–363 [in Ukrainian].
7. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo. Scientific Activity of the T. Shevchenko Scientific Society in 1895. A Note for a 1896 General Assembly. In: HRUSHEVSKYI, Mykhaylo, editor. *Proceedings of the T. Shevchenko Scientific Soci-*

ety. Lviv, 1896, vol. X, bk. II, *From the Society's Activities*: pp. 5–12 [in Ukrainian].

8. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo. Scientific Activity of the T. Shevchenko Scientific Society in 1896 and 1897. A Note for a 1898 General Assembly. In: HRUSH-EVSKYI, Mykhaylo, editor. *Proceedings of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 1898, vol. XXI, bk. I, *From the Society's Activities*: pp. 10–17 [in Ukrainian].

9. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo. Preface. In: HRUSH-EVSKYI, Mykhaylo, editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1895, vol. I, pp. VII–VIII [in Ukrainian].

10. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo. Preface. In: HRUSH-EVSKYI, Mykhaylo, Editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1896, vol. II, pp. III–IV [in Ukrainian].

11. DMYTRENKO, Mykola. «The Ethnographic Collection». In: DMYTRENKO, Mykola, compiler and ed.-in-chief. *The Ukrainian Encyclopedia of Folklore Studies: in Two Volumes*. Kyiv: Stal, 2018, vol. 1: A–L, pp. 430–431 [in Ukrainian].

12. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo, editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1895, vol. I, VII–VIII + 1–24 + 1–120 + 1–28 + 1–14 pp. [in Ukrainian].

13. HRUSHEVSKYI, Mykhaylo, editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1896, vol. II, III–IV + 1–76 + 1–38 + 1–54 pp. [in Ukrainian].

14. FRANKO, Ivan, editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1899, vol. VII, 9 + 168 pp. [in Ukrainian].

15. FRANKO, Ivan, editor. *The Ethnographic Collection*. Lviv, 1900, vol. VIII, IX + 166 pp. [in Ukrainian].

16. From the Society's Activities: Activities of Sections (January–April 1895). In: HRUSHEVSKYI, Mykhaylo, editor. *Proceedings of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 1895, vol. VI, bk. II, pp. 3–5 [in Ukrainian].

17. From the Society's Activities: Activities of Sections over the Second Third of 1895 (May–August). In: HRUSHEVSKYI, Mykhaylo, editor. *Proceedings of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 1895, vol. VII, bk. III, pp. 1–2 [in Ukrainian].

18. KYRCHIV, Roman. «The Ethnographic Collection». In: CHORNOPYSKYI, Mykhaylo, compiler-editor. *The Ukrainian Folklore Studies. A Dictionary – Reference Book*. Ternopil: Textbooks and Manuals, 2008, pp. 106–107 [in Ukrainian].

19. KOVAL-FUCHYLO, Iryna. Folklore Editions of the ShSS: An Ethnographic Collection. In: SKRYPNYK Hanna, ed.-in-chief. *Materials to Ukrainian Ethnology: An Annual. Collected Scientific Works*. Kyiv: IASFE Press, 2007, iss. 6 (9), pp. 205–210 [in Ukrainian].

20. The Letters to Ivan Nechuy-Levytskyi. In: VYNAR, Liubomyr, editor. *The Correspondence of Mykhaylo Hrushevskyi*. Compiled, prefaced and annotated by Halyna BURLAKA. National Academy of Sciences of Ukraine, Shevchenko Institute of Literature. Series *Epistolary Sources to the Hrushevskyi Studies*. Kyiv; New York; Paris; Lviv; Toronto: Ukrainian Historical Association, 1997, vol. I, pp. 27–49 [in Ukrainian].

21. The Letters to Ivan Franko. In: VYNAR, Liubomyr, editor. *The Correspondence of Mykhaylo Hrushevskyi*. Compiled, prefaced and annotated by Halyna BURLAKA. National Academy of Sciences of Ukraine, Shevchenko Institute of Literature. Series *Epistolary Sources to the Hrushevskyi Studies*. Kyiv; New York; Paris; Lviv; Toronto: Ukrainian Historical Association, 1997, vol. I, pp. 76–102 [in Ukrainian].

22. The Correspondence between Mykhaylo Hrushevskyi and Mykola Biliashivskyi. In: VYNAR, Liubomyr, editor. *The Correspondence of Mykhaylo Hrushevskyi*. Compiled by R. Maiboroda, V. Naulko, H. Burlaka, I. Hyrych). Compiled by Rayisa MAYBORODA, Vsevolod NAULKO, Halyna BURLAKA, and Ihor HYRYCH. National Academy of Sciences of Ukraine, M. Hrushevskyi Institute for Archeography and Source Studies. Series *Epistolary Sources to the Hrushevskyi Studies*. Kyiv; New York; Paris; Lviv; Toronto: Ukrainian Historical Association, 2001, vol. II, pp. 22–91 [in Ukrainian].

23. The Correspondence between Mykhaylo Hrushevskyi and Oleksandr Barvinskyi. In: HYRYCH, Ihor, Alla ATAMANENKO, editors. *The Correspondence of Mykhaylo Hrushevskyi*. Compiled by Vitaliy TELVAK and Myroslava DIADIUK. V. Stefanyk Lviv National Scientific Library, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, National University Ostroh Academy, NASU's M. Hrushevskyi Institute for Archeography and Source Studies, Ukrainian Historical Association. Series *Epistolary Sources to the Hrushevskyi Studies*. Lviv; Kyiv; New York; Ostroh, 2019, vol. 7, 204 pp. [in Ukrainian].

24. The Correspondence between Mykhaylo Hrushevskyi and Fedir Vovk. In: VYNAR, Liubomyr, editor. *The Correspondence of Mykhaylo Hrushevskyi*. Compiled by R. Maiboroda, V. Naulko, H. Burlaka, I. Hyrych). Compiled by Rayisa MAYBORODA, Vsevolod NAULKO, Halyna BURLAKA, and Ihor HYRYCH. National Academy of Sciences of Ukraine, M. Hrushevskyi Institute for Archeography and Source Studies. Series *Epistolary Sources to the Hrushevskyi Studies*. Kyiv; New York; Paris; Lviv; Toronto: Ukrainian Historical Association, 2001, vol. II, pp. 93–221 [in Ukrainian].

25. RUDENKO, N. «The Ethnographical Collection». In: Valeriy SMOLIY, editorial board's chairperson, *The Encyclopedia of History of Ukraine: in Ten Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 2005, Vol. 3: E–Ū, p. 62 [in Ukrainian].

26. SAPELIAK, Oksana. «The Ethnographical Collection». In: Stepan PAVLIUK, editor. *The Concise Encyclopedia of Ukrainian Ethnology*. Lviv: NAS of Ukraine's Institute of Ethnology, 2007, p. 186 [in Ukrainian].

27. SAPELIAK, Oksana. Ethnographic Studies at the Shevchenko Scientific Society (1898–1939). Lviv: NAS of Ukraine's Institute of Ethnology, 2000, 198 pp. [in Ukrainian].

28. SOKIL, Hanna. «The Ethnographic Collection» (1895–1929). In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 2015, 3, 548–549 [in Ukrainian].

29. SOKIL, Hanna. *Ukrainian Folklore Studies in Halychyna in the Late XIX through the First Third of the XXth Century: A Historical and Theoretical Discourse*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University, 2011, 586 pp. [in Ukrainian].

30. An Ivan Franko's Letter to Ahatanhel Krymskyi (Lviv, November 17, 1895). In: BERNSHTEIN, Mykhaylo, volume's editor. Ivan FRANKO. *Collected Works: In Fifty Volumes*. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR's Taras Shevchenko Institute of Literature. Kyiv: Scientific Thought, 1986, vol. 50: Letters (1895–1916), pp. 57–60 [in Ukrainian].

31. An Ivan Franko's Letter to Liudmyla Drahomanova (Lviv, January 7, 1896). In: BERNSHTEIN, Mykhaylo, volume's editor. Ivan FRANKO. *Collected Works: In Fifty Volumes*. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR's Taras Shevchenko Institute of Literature. Kyiv: Scientific

Thought, 1986, vol. 50: Letters (1895–1916), pp. 66–67 [in Ukrainian].

32. An Ivan Franko's Letter to Mykhaylo Drahomanov (Lviv, January 25, 1895). In: BERNSHTEIN, Mykhaylo, volume's editor. Ivan FRANKO. *Collected Works: In Fifty Volumes*. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR's Taras Shevchenko Institute of Literature. Kyiv: Scientific Thought, vol. 50: Letters (1895–1916), 1986, pp. 14–18 [in Ukrainian].

33. An Ivan Franko's Letter to Mykhaylo Drahomanov (Lviv, March 13, 1895). In: BERNSHTEIN, Mykhaylo, volume's editor. Ivan FRANKO. *Collected Works: In Fifty Volumes*. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR's Taras Shevchenko Institute of Literature. Kyiv: Scientific Thought, 1986, vol. 50: Letters (1895–1916), pp. 30–33 [in Ukrainian].